

The Project Gutenberg eBook of Hanna, by Johan Ludvig Runeberg

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Hanna

Author: Johan Ludvig Runeberg

Translator: Paavo Emil Cajander

Release date: August 1, 2005 [EBook #8669]

Most recently updated: June 12, 2013

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HANNA ***

Produced by Robert Connal, Tapio Riikonen and the Online

Distributed Proofreading Team.

HANNA

Kolme laulua

J. L. Runeberg

Suomentanut P. Cajander

ENSI LEMMELLE.

Ens lemmeltäni kerran tiedustin:
eloni tähti, kuinka synnyitkään,
ja mistä lempeän sä loistos sait?

Ja tähti lausui: näitkö milloinkaan,
kuink' äkin pieni pilvi kaihtaa mun?
Ma lausuin: pilven milloin heleän

ja milloin synkän näin sun peittävän,
yht' olit kirkas taas, kun haihtui tuo.

Taas lausui tähti: näitkö, kuinka mun
pian himmentääpi päivä maallinen?

Ma lausuin: monen päivän loistossaan
näin nousevan ja valos voittavan,
se yhä laski, sin' et milloinkaan.

Ja tähti taas: valooni luotatko,
elosi toivon siitä sytyttäin?

Ma lausuin: pilven takaa hymys näin
ja päivän loiston takaa tuikkehes,
viel' loistat tuolla puolen haudankin.

Nyt lausui tähti: tunnetko sa mun?

Ma oman rintas olen huokaus,
mi rauhan toivoss' etsi taivastaan,
Ma oman henkes olen välkähdyks,
mi säteillen lens synnyinmaahansa,
ma oman sielus päivänpaiste oon,
sä helläss' elät hohteheksani.

ENSIMMÄINEN LAULU.

Kuin virta tunturin ja lähde laaksomaan— sen verran kumpikin vain tunki tuttuaan.

Tullut on riemuineen juhannuksen ilta jo. Länness aurinko kirkasna loisti ja loi valoan ikivanhaan pappilahan, joka tyynen lammen lahdessa päilyi. Mut kamarinsapa ikkunass' arvosa pastori istui, piippua poltti ja tiellen päin loi hartahan katseen, joskus löyhäyttäin savupilven pois kädellänsä. Mielissään Turust' otti hän nyt tänä iltana poikaans ainoista, armastaan, ikävöityä ainakin vuoden. »Jos hyvin käy sinun tutkintos ja jos saat hyvät lauseet, tuo kesäseuraksi itselles joku kumppani köyhä, muuten sa nuorena tääll' ikävystynet vanhojen kesken.» Kirjoittanut oli näin, tyytyväisenä nyt tupakoiden vartosi kumpaakin, etupäässä tok' armasta poikaa.

Vaan hänen ainoa tyttärens, seitsentoistias Hanna kangaspuillahan viel' emännöitsijä-huonehess' istuu. Terve hän on, punottaa kuin varjossa mansikkamarja, kun, puku notkea yllään, siin' ilo-tointahen hoitaa. Rinta, miss' on sydän tahraton alla, se paulomatonna paisuen nousee, aaltoillen hänen henkäyksistään, kun hän syöstävätään käsivarsin paljahan viskoo. Silmäpä kirkas on niinkuin peili ja riemusta loistaa.

Vielä hän jatkanut ois, jos ei olis joutunut juhla, nähden riemulla näin yhä raidan liittyvän raitaan; vaan kun kellon helkynnän kamarista hän kuuli, herkesi toimestaan hän, koppahan puolat ja langat laski, ja otsaltaan hiussuortuvan kostean pyyhkäs. Työtään silmäsi sitten mielissään hymyellen, saksihin tarttui, katkaisten kudelankojen päitä, ääneti vain, mut näin toki haasteli hän sydämessään: »Tuskin on kangasta sievempää; puna tuo miten kauniist' yhdistyy sinen kanssa, ja reunassa rihmanen keltaa! Jospahan huomenna tuosta jo ois hame päälläni mulla! Kerta kun, ylläni tuo, erilaisena hiukkasen kuin muut maatyöt, kirkosta käyn ja kun portailten pysäynnyn, lämmöstä hehkuen, sievänä näin, koreampana muita, ääneti kaikk' kadesilmin he silloin vilkkuvat varmaan. Vaan kun saapuu luo nimismies rikas, arvosa herra, pöyhkänä, ylpeillen, ja kun muut hänt' arkoen väistää, kättäni suutelemaan hän jää, niin vanha kuin onkin.»

Aatteli näin hymysuin, sydämessähän riemu, ja nousi, akkunan aukaisi toisenkin, joi viileytt' illan; mutta sireenin tuoksu ja tuomen puistosta sisään virtasi tuulenhengen kanssa ja huonehen täytti.

Vaan samass' ilmestyi oven suuhun vanha Susanna, tuo, joka häärinyt on monet vuodet tarkkana, uskoon kartanon työss', yhä kiistäen laiskain piikojen kanssa. Tuo nyt hengästyin tuli, haasteli kohta ja lausui: »Joutuun, mamseli, hiuksihin kampa ja lenninki kiinni, sormihin kullat sormukset, heti kaulahan silkki, paljo nyt tarjona on, niin, nyt se kartanoss' onni. Kyökistä, nähkääs, kun ulos vilkasen, niin mitä näenkään, tännehän saa nimismies ihan uutena; uudet on rattaat, uus hepo myös, ei ennen nähty, se myrskynä lentää, vaatteuskin se on häll' ihan uusi ja ihmehen kaunis. Vaan kun rientäen portailten tulen uuteliaana, näen, miten kaikkia tervehtii pihall' arvosa herra, vanhaa, nuorta, ja silmä on lempää kuin valo päivän. Ihmetys hurmasi mun, lähetessään niiasin syvään, niin että tuskin vain polot jaksoi polveni nousta, niin minä nöyränä niiasin, ett' olin uupua siihen. Mut kopeasti ja vait, kuten ennen, ei ohi käy hän, vaan sulo-katseen luo sekä haastaa; vanha Susanna, lausui hän, nyt tarkata saat sekä valvehell' olla, kohta ma näet tulen, pantiks vien talon aarteiden parhaan. Lausui näin hymysuin, mut tarkoitust' oli tuossa. Tuo mitä merkinnee? Koin haastaa, mutta en voinut; kielellein sanat juuttuivat

sekä kyynele silmään tunki, kun näin, miten niinkuin muut tuo mahtava herra leikkiä laski ja ei, kuten ennen, hylkinyt halpaa. Mielens' arvaan nyt toki: rattaat, vaattehet uudet tietää, että hän nyt elämänsäkin aikovi muuttaa, eik' yhä vanheta yksin noin sekä naimaton olla; vaan kun halpana kaikkia tervehtäin tuli, sillä tahtoi lausua: näin tulen vast'edes tuttuna tänne; taas hymy lempeä tuo ja kun aarteen uhkasi viedä, viittasi teihin, jonka hän nyt emännäksehen tahtoo.» Seitsentoistias tyttöpä vain sydämestähän nauroi, kun puhett' aatteli vanhuksen, kuink' ois toki kummaa, jos tulis vaimoksi hän tuon pyylevän, arvosan herran, rouvana astua sais vakavaisna ja istua sohviin. Hetkenpä naurettuaan sekä palmikon käärittyänsä, peilihin tarttui hän, kiharaista nyt käänteli päätänsä, täynn' ihanuutta, ja riemuin peilihin katsoen lausui: »Luulettenko, Susanna, ett' tämmöisestä hän huolis, ettekö näe vain, kuin typerältä ja nuorelta näytän? Hyi, mua itseä säikäyttää tuo vallaton silmä! Tämmöisestäkö huolisi, kun lähiseudulta varmaan montakin vanhempaa, älykkäämpää tyttöä löytäis, siivoja, jotk' ei lakkaamatt' ole nauruhun valmiit. Eiköpä muistane hän, miten lasna ma peljästyneenä kirkuen karkasin pois, kun tervehtää piti häntä, kunnes kellolla hän sekä kullan vitjoilla vihdoin silmäni käänsi ja niin sylihinsä mun vietteli hupsun. Vaan mitä hulluja! viidenkymmenen vanhana hänkö morsiant' etsisi, kosk' elänyt on nuorena yksin?»

Nauroi ja laittautui, ilotellen kauneudessaan, solmesi lenninkinsä ja sormukset pani sormiin, äkkiä kun ovi aukeni, arvosa pastori kiirein silmäsi huoneeseen ja nyt tyttöä kutsuen lausui: »Hanna, mun lapseni, kun olet valmis, niin kamariini joutuen käy, sanan saat tulevaisuudestasi kuulla.»

Lausui näin, oven sulki ja läks. Mut neitosen rinnan valtasi hämmästyksesi, miel' aavistuksiin vaipui. Peili jo unhottui, kukat poskien, tummunut tukka, silmäys, nuoruuskaan ei joutunut mielehen hälle; kaikki hän unhotti pois sekä vanhan kylkehen juoksi turvaa etsimähän; mut säikähtyneenä hän lausui: »Vanha Susanna, te nyt sanokaa, mitä tehdä? Jos täytyy arvosan herran eessä mun seista ja hän mua pyytää, niin veri poskeni halkaisee, sydän rinnasta karkaa; naimist' en näin hirmuiseks minä konsana luullut.»

»Ho, hoo!» vastasi nauraen sukkela, vanha Susanna, »nyt ei pelkurius eik' arkuus, mamseli, kelpaa. Kas, pian muuttuvi kaikk'. Kun häät on olleet, käskö miesi, ja nöyrä on vaimo ja sois vaan mieliksi olla; vaan sitä ennen taas se on hän, joka käskyjä antaa. Muistanpa kuinka ma itseki, kun tuli hän, joka sitten mullen miehenä uskollinen oli kuolemahansa— kuink' olin käskävä, korska ja kallis pyyteä, kunnes mun kotihinsa hän vei, miss' sitten tottelin riemuin. Käykää siis kuin ruhtinatar, ja kun astutte sisään, tuskin vilkaisette te arvon herrahan, kunnes nöyränä hän kumarrellen pyytää suosiotanne. Vaan kun on haastanut, lausunut hän, mitä on sydämellään, niin epäellen te katsotte vain halutonna ja aikaa pyydätte mietintään, pois sitten pöyhkänä käynte. Näin hän vanhuuttaan saa miettiä, toivon ja pelvon vaiheill' olla ja suurempaa teiss' arvoa huomaa, huomaa nöyrtyen myös, ett'ei niin suorahan juosta vanhan helmahan, vaikkapa hän rikas, mahtava oiskin. Mutta kun nurpeillaan tuo arvosa herra nyt vartoo, luullen teidän jo hylkäävän hänen tarjouksensa, istutte täällä ja mielessä teill' ei kieltoa lainkaan, katsotte vain ilomielin vastaist' onnea kohti, kuin taloss' oivassa, miss' on taivahan kaunista kaikki, rouvana hallitsette ja, nuorenaakin, saman arvon saatte ja kunnian myös, kuin herranne, tuo jalo vanhus.»

Lausui näin. Mut arkaillen oven aukasi tyttö, porstuahan jäi vilvakkaan, veti henkeä kauan, hiljaa koittaen hillitä sykkäävää sydäntänsä. Vaan kun viileytt' on hän kyllin juonut, ja posken hehku on hälvennyt sekä hiljenneet poven aallot, koskevi lukkoon hän ja nyt huoneeseen isän astuu.

Punottaen seisoo siin' ihanaisena kainoudessaan; kuin veden välkkyvä vyö, jota aamun koittaret kultaa, kesken lehtojen varjoisten puneroivana hiipii, yht' ihanaisena siin' oli vanhain keskellä tyttö. Mut sydän hurmautui nyt rikkaan tuon nimismiehen, lämmöstä nuortui mieli ja lemmen maireus yhtyi kuin mesi vienoinen veren kanssa ja suonia kuihkoi. Sieväst' oiti hän pois pani piipun ja, astuen vastaan kenstinä käytökseltään, suuteli tyttösen kättä. Haastelias alun ei tuo arvon herra tok' ollut, suu vain lieheellään hän helläst' iskevi silmää. Mut nojatuolistaan näin arvosa pastori haastoi: »Hanna, mun lapseni, viel' elämää et tunne sa paljon, ihmisen tiedät tok' katovaiseks syntyvän tänne, niinkuin pilvenä nyt savu piipusta nousevi tuosta, leijuen hetken, ja toisena pois jo sen henkäys kantaa. Viisaallensa se on varotukseks, että hän aikaans arvais, katsois huonettaan, olis lähtöhön valmis. Siksipä päivän töiss' olen, yön lepoheikinä usein tulevaisuuttasi aatellut sekä, mielessä tuska, peljännyt sinun yksin turvatta jääväsi tänne. Huoleni poissa tok' on, jos tahtoni teet, kätes annat arvon herrallen, joka vierelläs nyt on tuossa. Mennyt häitä jo on tosin kiihkon aika, mut vielä terveytt' on, on hallintaan sekä toimihin voimaa; silt' ei näytä se mies, jota painaa vaivat ja vanhuus. Jos taas mietit kuink' yllästä ja suurtaakin hällä koissahan on, miten kaikilta kunnian saa hän ja arvon, näet hevin, ettei voi sitä onnea tarjota kaikki, kuin voi hän, opit arvomahan hänen antimiansa. Mieti ja päätä nyt siis, tuon ylvään tahdotko vaimoks mennä ja riemukseen, osan, onnenkin jakajaksi.»

Seitsentoistias hän punan vallassa kuunteli tuota, silmänsä maahan loi, oli hämmästyksestä vaiti. Mut nimismies rikas riemastui, tuo järkevä herra, toivoa täynnä ja naurussa suin käsiänsä hän hieroi, lausuen: »Kunpahan uus rakennukseni valmis jo oisi, voisin kerskata kai, ett'ei ole seudulla kenkään

moiseen suojahan nuorta ja pulskaa vaimoa vienyt, niinpä se kaksine kertoineen mäell' uljasna seisoo. Vaan sisälaitos tuo iankaiken kestävi, turhaan miehiä kuin mehiläisiä palkkaan, joutua koitan; ikkunat viel' on poissa ja kesken kaakeliuunit. Vanhassa taas rakennuksessa kaikk' on kuntohon pantu, huoneet tilkityt on, minun nähteni myös paperitkin— tuskin rohkenenkaan minä niiden mainita hintaa— pantuna on salin, kammarin, myös perähuonehen seiiniin, jottapa talvenkin voi kestää, kun vilu käskee huoneeseen, pesävalkean luo, majan rattosan suojaan. Ilokseni tulkaa siis ja mun onneni kumppani olkaa, tulkaa jo syksyksi, kun puutarha on uhkeudessaan, ruusut kukkivat vielä ja karvikkomarjaset kypsyy, ehtii ehk' omenainenkin, kesä vain jos on kaunis.» Lausuu, hierovi mielissään käsiänsä ja jatkaa: »Ei tule peljätä, vaikk' iäkkäämpi ma lienen ja joskus tuimakin, pakko kun on, kuten kirkoll' ehkä mun näitte äissäni moukkillen välist' ärjyvän, keppiä nostain; muust' ei piittaa nuo, ei tottele löylyttämättä. Näin en kaikkia kohtele, näin tylyst' en likimainkaan, teitäpä maarin, teitä ma kantaisin kätösiläin. Istuttaisin, laittaisin, rakentaisin ma teille kaikkea mieltänne myöten vain, rahast' ei olis puute. Voi, ett'ei suvis-aikaan myös joku kauppias kulje kaupiten rihkamiaan! Hame silkinen teillä, ma vannon, ois kädessänne, jos vain sen kullalla hankkia voisi.»

Muut' ylistyksekseen ei lausunut arvosa herra, vait oli, toivossa riemusi vain, kun aulisna mietti mielessään, mitä kiinteäss', irtaimessa hän antais morsiolleen; ei riemussaan ole saita nyt vanhus.

Tyttärehensäpä helläst' arvosa pastori silmäs, poltteli, naurussa suu, ja nyt puoleksi kiusaten lausui: »Hanna, mun lapseni, ei sopivaista sun vastata oiti, niinkuin ennalta aatellut kosijoita jo oisit; arvon herralta taas pian vierii päivä ja toinen vastaut' ootellen, sinä kunnes mietit ja tynnyt.» Lausui näin hymysuin. Mut helpommin sydän immen sykki, ja riemuissaan kamarista hän jällehen läksi, kuin siro pääsky, mi huoneisiin vahingossa on tullut, tuokion tuskalee, oven aukon löytävi, karkaa.

Niin vapahdettuna tyttö nyt siihen jätti ne vanhat, kummankin asemillaan, suuss' avohenkinen piippu, maistaan juttelemaan, rakennuksiin kaavoja luomaan; itse hän porstuahan tuli, portailten meni sieltä, ystävän etsossa, jollen sais sydämensä hän purkaa. Sen, jota etsi ja kaipasi, uskottunsa Johannan,— tyttären vertaisen pikemmin kuin palvelusnaisen— huomasi hän sekä, kättään nostaen, viittasi luokseen. Merkin arvasi tuo, tuvan kaltevan porrasta herkes lehdittämästä, ja luo hikipäisenä, hehkuen saapui.

Kenkään heitä ei huomannut, ja he ensinnä saliin hiljaa hiipivät, syrjäiseen sivusuojahan sieltä; huolissaanpa nyt lausui seitsentoistias tyttö: »Kuuntele, jos mitä kuulisit, eihän vain joku saliin hiipinyt lie, mene hiljaa, katsele ikkunast', ettei tuolla sireeneissä vain ole kenkään kuuntelemassa! Tiedäs kummaa, niin, perin kummaa—vaan älä naura— tiedäs, vaikk' olen laps, on mulla jo tarjona sulho.»

»Sulhoko!» kaunis Johanna nyt säikkyen huus, kädet laskein rennolleen, »nimismies tuo pöyhkä on kosjonut varmaan! Kelpaishan iäkkäällä huonompikin, mukavampi lämmittämään hänen kylmää rintaans yöt sekä päivät, varjossa kuihtuen vanhuuden. Varokaattepa vainen, ett'ei viettele kulta ja rikkaus, niin, varokaatte, harmi ja huoli ne on viiskymmen-vuotisen lahjat. Entäpä, jos hänen sarkans suurempi on kuni muitten, huoneens ilmahan jos monikertaisempana nousee, onni se poissa tok' on: ei viihtyen valkene laihot, riemuillen sulo rakkaus maalatus' ei saliss' istu, vain suru istuu siellä ja kiusoja suojissa väijyy. Tuossapa ikkunan all' ikä-tuomi se tuoksuen kukkii, ylvänä, ett' ei tarhassa puut' ole toista sen laista; äsken juur toki näin, miten pulskain lehtien alla toukkia liikkui, tuskin vain kukan rohkenin taittaa. Niin taloss' iäkkään myös, vaikk' uhkea, suuri se olkoon, Ikävyys piileksii, valon arka, ja tuskat ja vaivat väijyy loistehen alla ja saastuttaa elon onnen. Varrotkaa siis, siks kuin tuo syli syksyttömämpi kultia kenties ei, mut viljemmät ilonpäivät.»

Tuohonpa kummastuin nyt vastas lempeä Hanna: »Missä on järkesi, mietitkö mitä haastelet, hupsu! Miksi ei vanhaakin vois lempiä, hellien hoitaa sen taloutta ja riemulla nauttia sen tavaroista? Vaan ett' vanhaksikaan sinä moittisi häntä, jos oisit nähnyt vain miten hän kevykäisenä riens mua vastaan, hellänä naurussa suin sekä lempein loistavin silmin, silt' ei näytä se mies, jota painaa vaivat ja vanhuus. Jos taas mietit quink' yllleistä ja suurtakin hällä koissahan on, miten kaikilta kunnian saa hän ja arvon, näet hevin, ettei voi sitä onnea tarjota kaikki, kuin voi hän, opit arvomahan hänen antimiansa. Kun hänt' aattelenkin, noin yksikseen miten köyhä rikkaudessaan on hän, ystävän kättäkin vailla, raskaan mi huojentais sekä huokean taas sulostuttais, hellynpä melkein, käyn totiseksi, ja mielisin varsin päiviä vanhan tuon vähemmänkin vuoks ilahuttaa. Niin, näet, lemmitähän; se, se rakkautt' on, sinä hupsu. Nuoresta siis älä haastelekaan! Sytyttäisikö hänkään muuta kuin lempeä, vaikka hän oiskin, kuin tämä vanhus, voipa ja ylhäinen, ja mun viettelis onnensa ansaan?»

»Hoh, hoo!» kaunis Johanna nyt huokasi, »eip' ole turhaan arvossa kulta, kun saa saman vertaisiksi se kaikki, vanhan nuoreksi luo sekä nuoren luontavi vanhaan. Tuuleen menköhön siis mitä lausuin, tuuli sen toikin, vaimoksi vanhallen siis käykää uskolliseksi, riemuksi hälle, ja riemuitkaa hänen aartehistaankin. Vaan varokaa, ett' ette te näe, mitä viel' ette nähneet, nuorta, jok' on ijän, kohtain suhteen vertahisenne, älkää hänt' unenpäinkään nähkö, ett' ei hänen silmäns iskisi teihin, ja katse, jok' ei mene mielestä koskaan, kuin oka jäis sydämeen ja hiljalleen sitä kalvais.» Lausui ja vaiken nyt,

sydämessään hellivä murhe.

Vaan siit' ikkunan luo läks seitsentoistias tyttö, päättään nosti ja katseen loi yli loistavan seudun, siin' näki lehdot ja vuoret ja tyynenä välkkyvät järvet loistossa päivän himmenevän, näki paikkoja kauas armaita, tuttuja vain, ilost' itkuhun heltyi ja lausui: »Maassako seutua kalliimpaa kuin syntymäseutu, miss' ajan helmasta kukkina lapsut-päiväni poimin, nuo lukemattomat, armahat, vaan pian kuihtuvat myöskin! Tuolla ma järven näen, selät, salmet, joill' useasti keinuttiin, kuin sorsat soutaen saaresta saareen, tuoll' ahot, joidenka siimeksess' useasti ma istuin, neulos helmassa, aatelien—Mitä aattelinkaan ma! Kaikki niin armast' on, joka kukkanen, tuttu kuin sisko, taimii tietyllä paikallaan kevähällä, ja linnut entiset taas pesillensä ja lauluilleen kotiuntuu. Kultiin vaihtaisinko ma tuon, sekä onnehen muuhun onneni, kun saan tääll' yhä tuttujen kanssa ma olla! Lemmen tunnen ma nyt, miten lemmitähän kosijoita: sentäänkin isä rakkaamp' on, kodin kukkivat niityt, metsät tuolla ja tuoll' ulapoitten välkkyvä pinta. Täytyvi tuon jalon herran siis nyt etsiä toinen, tyttö, mi jälkeens ei jätä muistoja näin ihanoita, arvoa suurempaa hänen aarteillensäkin antaa; tyttöset, joiden täytyis näin suur uhraus tehdä, ehdolla ei mene miehelähän, jos ei aja pakko.»

Näin hän lausui, muut' ei ehtinytkään kuni päättää, surra ei ehtinyt, ei edes mieltäkään, miten tohtis ilmi sen tuoda ja arvon herraa näin murehuttaa; tuoss' yht'äkkiä kun, tomupilviin peittyen, rattaat pyörähtäin tuli tiellä, ja matkaajat ohimennen lakkia nostivat tervehtäin nyt tyttöä tuossa. Varrotun veljensä hän heti tunki ja löi käsiänsä yhteben riemuissaan ja, jo unhottain murehensa, riens ulos katsomahan sekä kohtaamaan tulijoita.

TOINEN LAULU.

Laps seutuun outojen, miks sieltä siirryit, oi! Sa kauko-lintunen, ken tänne tiesi toi?

Tehty on tervehdys, ilomielin yhtymisestä vaihdettu on puhett' ystävällistä, ja pastorin huoneess' istuu nyt kesäkumppanineen rakas, lemmitty poika. Kaukan' on matkalla taas nimismies rikas tuo, joka puuhain kaikellaisten ja häijyjen rästien vuoks pitäjällä tuskin suullaankaan tuvat loistokkaat katon alle sai sekä ikkunat paikoilleen, kun taas piti mennä.

Nuortapa vierastaan yhä vanhus katsoi ja katsoi, herkeämättä hän tarkkasi vain tuon hehkuvan katseen loistoa, tukkaakin kiharaista ja kirkasta otsaa, kun näki kasvoillen punan lentävän kainon ja silmän maahan vaipuvan. Nyt, hymy huulilla viono, hän lausui: »Huolet, ystävä! Anteeks, ett' yhä teitä ma tarkkaan; eihän tuo tapanain ole vierasta näin vakoella, mut kuvan kasvoissanne ma näen sydämelleni kalliin, unhottumattomat näen jalon miehen kasvojen piirteet, vanhimman minun ystävästäin sekä hartahimmankin. Poikana kun tulin kouluhun, näet, hän myös tuli kouluun, lapsekas myöskin hän, ja me vierekkäin sijan saimme Rinnan siinä nyt istuttiin, tasan pantihin kaikki kiitos ja nuhde ja läksyjien työ sekä leikkien riemu. Kun kesän lehtivän kanssa', sekä hangen kanssa ja joulun, sai vapaus, ja kun lähtö nyt kaivattuun tuli kotiin, riemussa kaihoisaa oli toisesta luopua toisen; koulu kun kutsui taas ja kun vanhempain syli hellä kyynele-silmin heitettiin sekä siskojen parvi, kaihossa riemullist' oli toisen kohdata toista. Onnen päivinä näin, kun luontohon liittyvi luonto norjana kuin vesa kiertyen toisensa ympäri kasvaa, kasvoimme yhtenä niin, oli tahtokin yks molemmissa. Tahto ol' yks, kun tietieitten esikartano kerran templihin vaihdettiin ja kun valkeuden pyhist' aarteist' etsittiin muru auvoks itsellemme ja muille. Yhtenä kuljimme kilvan näin; mikä riemuna toisen, toisen riemuna myös oli tuntea, oppia, tietää. Vaan kun otsalla laakeriseppel seistihin vihdoin, yhdenlaisina vain, ja kun nuoruuden polun päästä katsottiin tulevaisuuteen sekä toimihin miehen, niin ei muistoa mulla, jot' ei olis hälläkin ollut, häll' ei toivoa myös, joka mullakin ei sama oisi.— Kun eros sitten tiet—kuten tuo rakas laulaja laulaa— sinne läks iäks hän, minä tänne. Huolia toivat vuodet ja tehtävät, rakkauteen näin painaen kahleet. Jylhällä luodolla tuoll' eteläisellä rannalla Suomen toimi ja kuol' rakastettuna pappina hän; minä täällä pohjassa, syrjäisen sisäjärven luon', olen harmaaks käynyt, ja meit' erotellut on maat sekä muutellut vuodet. Sittekin, silmissänne kun näen tuon katsehen, hehkun poskillanne ja kasvoiss' ystävästäin sielun ja muodon, vuodet mennehet unhotan pois sekä kohtalon vaiheet unhotan raskaan vanhuuden, elon unhotan huolet kaikki ja tuonenkin, joka on jo sen kaivatun vienyt; unhotan kaikki ja muistossa taas hänen vierehensä siirryn, nuorna kuin muinoin, povin paisuvin, hehkuvien mielin.» Lausui näin sekä nuort' yhä vierastansa hän katsoi. Tuopa nyt mielessään imehdellen arveli, mielti: »Vanhus ehkäpä äskettäin ei nimeäni kuullut riemuissaan mua vierast' outoa tarkkailematta, tai oli armaamp' ystävä muu kuin taattoni hällä.» Näin hän mielti ja virkahti vihdoin: »Arvosa pastor', polvenne turviss' äskettäin jos seisonut oisin, olkaanne kallistuvin, hivellyksenne tuntien hellän, oisin taattoni, tuon ikävöidyn, ma haastavan luullut. Noinpa se hänkin istui ja muisteli mennyttä aikaa, muisteli kynnensilmin myös eräst' ystävästänsä, joka oli läsnä ja poikanakin tasannut hänen kanssaan riemun ja huolen, kumpaisessakin korvaamatonna. Kun makas heikkona hän, ja kun vuoteen vieressä äiti itki, ja kun minä, lapsista vanhin, kättilin häntä, lausui raukeall' äänellä hän: Yks mulle on kallis

niin kuin äitisi, kuin sinä, kuin nuo pienoset tuossa. Jos, niin kuin pesäsestään linnunpoikanen, joskus kolkkohon maailmaan jäät turvatta, kulkusi johda tuon jalon miehen luo sekä terveiset sano multa. Kohtelun saat siellä armaamman kuin muualla, kuulet tervehdyksen, lausutun ei vain, mut ajatellun, silmän näet, joka riemulla katsellen kuvan huomaa kasvoissas, ei nähtynä eik' unohdettuna vuosiin. Arvosa pastori, näin hän lausui, mainiten teidät.»

Tuskinpa nuor' oli vieras loppuhun ehtinyt, kun jo, kirkas kyynele silmässään, nous tuolista vanhus: »Poika sen armahan», lausui hiljaa hän, »kuva kallis sen kuvan, jonk' yhä kaipaavaan sydämeeni ma kätkin, tullos, niin sydämelleni taas jalon vainajan painan. Outona ällös outojen kesken, ja kuin kesäks vainen kutsuttu vieras, täällä elä keskellämme ja liiku; taivahan lahja sa oot, rakas kuin oma poika, ja vastaan kiitollisna ma nyt otan sun iloks vanhojen päiväin.»

Lausui näin; ovi aukeentui, tytär riemuvin huolin astui huoneeseen, käsivarrella välkkyvä tarjoin. Hän kupit toi, aluset sekä kannun. Höyryvä teeves' loi lemuaan, kun helpoin taakkoinensa hän siirtyi pöydän luo, jossa vielä isän rinnoilla huomasi vieraan.

Karttaen, kummastuin sekä peljäten häiritä heitä, alkoi tyttönen järjestää kupin toisensa viereen; vaan näin lapselleen nyt arvosa pastori lausui: »Heitä, tyttöni, hetkeks työs, suo suutelo siskon nuorelle tälle, jok' äsken vieras vielä oli sulle. Tästäpä puolin, näet, on veljesi hän, isäs parhaan ystävän poika, ja myös sinä hänen lempivä sisko.»

Näin hän haasteli; mut tytön kasvoilleen nyt pilvi vienon leimuva lensi ja tuskasta puoleksi valju. Vait oli hän sekä viipyi, arveli, vaan kuni tähden kaihtiva tuike nyt vieraaseen kohos arkana silmä. Tuo isän rinnoilta irtautui, tytön luo kävi, käteen hiljaa tarttui ja kuumiin huulihin suutelon painoi, kerkeän kuin kesätuul', ei tarjotun, ei paetunkaan.

Kaikk' oli vait. Epäröiden puoleks ja hellien, hiljaa kättähän vieraast' irroittaa tuo kukkea impi, kiiruhtain kupit järjestää sekä tarjovi juoman. Vaan kun huokean näin emännöitsijä-työns' oli tehnyt, tarjoimen käsivarrelleen taas otti ja läksi.

Tyhjä on porstua, tyhjä on myös emännöitsijä-huone; laudalle kankahan luo hän istautui, käsivarttaan siihen kallisti nyt, käsivarteen kiehkura-päätään. Tunteit' outoja, kuin sala-henkiä, hän sydämässään kätkee, itkevi, naurahtaa, kuin arvotus itse, kuin uni ilkuva aatokselleen hurmauneelle. Miksi, hän miettivi, aikailen, kuin tenhottu oisin, vielä hän paljon tointa on mulla! Sireenit ja tuomet kukkia, lehtiä suo; ylishuonepa kaunistamatta vielä on tulleillen. Hyvin vierasta hurmata mahtaa sammalseinät ja mustunehet nuo seinillä taulut! Siltäkö näyttääkin, kuin oisi hän tottunut moiseen! Tästä jos pääsisin vain ja jos työhön ryhtyä voisin, helpompi olla mun ois, sekä tuskakin tuo perin outo hälvenis mielestäin. Mitä huokailen ja mit' itken? Vaan jos ma hetkenkin totisempia seikkoja mietin, liikaa onko se, niinkuin mulla ei miettimist' oisi? Oi, kesä ehtii ja lähtee, syys pian saapuu, yksin kankaall' istun ja viskon syöstäväitäin värähdellen, kun rajutuulet ikkunahan jääkuuroja pieksee. On talo tyhjä ja hiljainen. Veli poissa on, poissa toinen on myös, isä nukkuu kirjan luo kamariinsa; jylhää, kolkkoa kaikk' on; huonehet on kuni haudat. Joskus kulkunen soi ehk' iltasin portahan luona, joudutan tulta ja varron, niin nimismies juro saapuu, hetken juttuelee, rakennustaan kiittää ja lähtee.

Onko se hauskaa tuo? Mitä muuta kuin itkeä voisin? Muuta kuin itkeä myös kesän tähden? Varrottu vieras tuskin näyttäytyy, kun kohta jo on kuni veikko, antaa kättä ja suuta ja syvään luo sydämeeni silmäns säihkyvät, ett' en saa edes pienintä peittää. Kuinkapa päättyvi tää, jos kuukaudet tätä kestää. Näin hän mielti, ei ääneen paljoakaan, osa suurin lensi kera huokausten kukantuoksuna pois sekä haihtui.

Vaan käsivarrellaan vasu, kieloja haan täpötäynnä, nuoria, vast' ihan tuotuja pulppuavan puron luota, pirtistä nyt tuli kaunis Johanna. Hän porstuan aikoi lehvillä kaunistaa yhä kauniimmaks, lasit panna kukkia täyteen suoja varten, ja myös ylishuoneen peittää kukkien tuoksuun, ens' yö jott' ihanalta tuntuisi tulleillen sekä hilpeemmin unet saapuis. Vaan tavast' ensinnä hän emännöitsijä-huonetta silmää, aukaisee oven, katsovi huoneeseen, emäntänsä huomaa, kuin vesi silmissä tuo sekä hehkuvin poskin nousevi kankaaltaan, hymyn teeskelemist' yritellessä.

Kohta hän unhotti työnsä se palvelustyttö ja laski varjohon tuuleen vilvakkaan vasun kukkasinsa; itse hän kummastuin nyt luoteli impeä arkaa. »Mist' on», lausui, »kyynele tuo, joka silmänne kaihtaa? Mitkähän huolet teillä, kun nyt ilo valtavi kaikki, eik' ole yhtä, jok' ei lyö leikkiä, laula ja naura?» Lausuu näin, ilosesti hän naurahtain emäntänsä katsehen luo, kuin varrotun vastauksen jo hän tuntis.

Tuo tok' ei sietänyt nyt kyselyitä ja tiedusteluita, pois vaan kääntyi nurpeissaan sekä haastoi ja lausui: »Muitapa viisaammaks ain' itsesi luulet, Johanna, luulet aukovas vain sekä sulkevas mun sydän-parkain, niin kuin sun soker'astias tai sun neulikkos ois se; mut varo, ettei vain ota vihdoin sormehes pistä! Mitkähän mulla on huolet? miks juur huolet, ja eikö muut kuin huolet vaivata vois? Koe istua täällä tuntikin vain palavassa ja tuomien tuoksussa, eikö raskahaks painune pääsi, ja silmäs käy punasiksi!»

Kääntyi ylpeäst' ikkunahan, vapahasti nyt illan ilmaa henkiäkseen sekä harmia pient' unohtaakseen.

Vaan hänen vierelleen toki astui kaunis Johanna, ääneti, puolustukseks ei virkkanut sanaa, vartosi vain ilosempaa katsett', ett' ilosemmin jättää nuoren vois emäntänsä ja työtähän jatkaa.

Eikäpä seitsentoistiaskaan noin jaksanut kauan seutuja kylmänä katsoa vain sekä valjulta näyttää, vaan pian mielessään katui, ett' oli niin tyly ollut. Harmi se hellyyteen sulii pois, ei silmähän enää verkkään kasvava kyynel kätkeynyt, ja hän hiljaa immen olkahan nyt nojas kutrista päätähän, lausuin: »Oi, vähemmän kuin luuletkaan mua tunnet, Johanna, tunnet ja ymmärrät, mihin tähtää mieleni haaveet. Äsken kun mua vanhus pyys, ja kun, heltyen aivan, mielist' oisin ma lohduksi hälle ja riemuksi mennyt, lausuit pöyhkeillen, ett'ei voi lempiä vanhaa. Nyt kun vieras taas on tullut mailt' etäältä, tunteaton kuin pilvi ja tuulen tuoma ja outo, huolet on kielelläs ja mun lemmeist' itkevän luulet. Peittelemättä ma kaikki nyt ilmaisen, älä itse tunkeu vain sydämeeni, ett' ei sido kieltäni arkuus. Näitkö sä, kun tuli vieras tuo, niin arkako on hän, nurja ja ynseä niin kuin kirjankoit ovat? Eikös! Hattupa käessäjän vain sekä varrella suikea takki, karryyiltä hyppäsi hän ja, kun tervehti, riemusta loisti. Sitte— ja suorastaan minä tuhmistun lähetessään— katseen niin tutun, rohkean luo hän, niin ylen hartaan, niinkuin jo aikaa tuttavat oltais tai sisarukset. Ihmekö siis, ett' itken, Johanna, ja jos minä itken, ei mua rakkaus itketä, vaan viha, ainakin harmi, että hän niin sydämellinen on, sopimattoman tuttu, vaikka on halpa ja nuori ja vain ylioppilas köyhä.» Lausui arkana, pelvoillaan tytön lempeän helman turvihin painautui, ujut kasvonsa peittäen siihen.

Tuska se tuskin hälvetä ehti, ja poski se tuskin jäähtykään, kun kuuli hän veljen astuvan sisään. Laulaen tuo tuli, riemuiten, kuten poikana, milloin läksystä pääsi ja metsään virmana lens kuni tuuli. Nytkin näin tuli hän, heti siskoa kutsui ja lausui: »Hanna, jo vieras vartoilee, ota hattus ja riennä, siksi kun iltanen valmistuu sekä vanha Susanna juoksee, kuin tapa häll' on, maat, mäet, huutaen etsii, ehdimme seutuja näyttää vieraallemme ja nähdä, karkeloll' onko jo kansa ja yöks ilokokkoja tehty.» Lausui, katsahtaa vain huonett' ehti ja kuulla kellon äänen, mi juur nyt löi, sekä riemulla nähdä, kuin kodiss' armahass' ennellään oli, tuttua kaikki, nähdä ei ehtinyt, kuink' ujostellen lempeä sisko kartteli häntä ja riens hatun varjosta verhoa saamaan. Vaan kun valmihiks sai, ulos veljyt ja hän käsityksin riensivät nyt ja jo portailta vieraan kohtasivatkin.

KOLMAS LAULU.

Sydämen liekkiväks sä kylmän kuinka loit? Ylimmäks ystäväks kuink', outo, tulla voit?

Päivä jo mailleen käy pois länteen vuorien taakse; lauha kuin morsian ilta tok' on. Rusopilviä ilmass' ui sekä maahan luo valoansa, ja lauhkeat tuulet, niityilt' yhtyen, leikkiä lyö kukantuoksujen kanssa.

Kerkein, leijuvin askelin, kuin olis lentimet heillä, kulkivat nuoret nuo kuvatyynen lammikon rantaan. Vieraallensapa näytteli ystävä nyt kodin rakkaan hemeät kauneudet, yhä muistellen sekä lausuin: »Näetkö sä järven hohtavan tuon, kas! toista se on kuin meri, joka huoaten sun kotis kalliorantoja pieksee! Täällä on vihreytt', on heleyttä ja henkeä. Laineist' ääretön paljous saaria nousee ja nyökkyyen tarjoo varjoa lehtevät puut venemiehelle uuvahtaneelle. Niemehen käy, joka maahan tuolla nyt yhtyvän näyttää, sieltä sä seljän näet viel' aukeemman, kylät hauskat rannoilta haamottaa, sekä kirkkokin loistavi kaukaa. Toisella puolen taas, mitk' uhkeat vainiot siellä, viljavat, laihokkaat, ylt' ympäri metsät ja vaarat! Ennen lähtöä täältä ne tähkii, heitii ja keltyy, kaunistuin yhä, kauneinnaan toki kaivatessamme. Tuossapa, missä jo luo havupuut hämyyn varjoa meihin, Sirkkujen lehto on, siell' esikoiset näet kevähällä, oksilla armastain tahi latvass' ylvinä laulain, kuin olis niiden vuoks vain aamu ja aurinko luotu. Silloin luo minä hiivin ja paadelle paulani lasken, riennän ja nuoran viereen kyyryhyn käyn. Häkiss' alkaa lintunen nyt pyrähdellä, ja hurmaa, loihtivi, kutsuu. Lempi jo vallan saa, kesyttyypi jo laulaja uljas, tarkkailee, välimittain hyppii ja tirskuvi vastaan; ennen kuin edes aavistaa, häkill' on se, ja verkko lauhtaa, vapaus se on poissa, ja loppu on laulun.»

»August», lausuvi nuhdellen nyt lempeä sisko, »julkako viel' olet niin kuin ennen ja moiseen miellyt? Onko se hauskaa tuo, vuoskaudeks sulkea häkkiin vanki ja nähdä sen siin' ikävystyen istuvan yksin? Sitten, kauan kaivattuaan tutun ääntä, se viedään metsähän, kuulee vertaisen, ilon innossa vastaa, pettyen viettelemään näin rakkaan ystävän ansaan.»

Vieraspa loi tytön silmiin katseen hellän ja lausui: »Moinen se on tapa lemmein; noin virittäapi se ansan, milloin verkon ja milloin helman. Oi, halukkaasti juostahan kumpaankin, jos vaan sydän lempivä kutsuu.»

Näin hän lausui. Tuon sananvaihdonpa ystävä tuskin kuuli, hän seutuhun kiintyi vain, tuhannestikin ennen kuljetut paikat nuo ajatuksiin muistoja toivat. Naurussa suinpa nyt vieras haasteli taas:

»Sanotaanhan julmiks meitä, jos vain olis niin! mut paljopa julmemp' on joka tyttö, jos koht' on hellä ja säisy hän nähdä. Tää esimerkiksi vain: Kotikartanon vieressä, kasvoi koivisto vanha ja mieleinen sekä aitan pantu. Nyt kun halloineen tuli syys, kun keltavat lehtens alkoi heittää puut, ja kun urpuja vain piti oksat, teiret ne joskus sai, kesynrohkeat, syömähän puihin. Vaan kun aidan luo minä hiivin ja ampua aioin, hiipi mun siskoni myös, vaikk' äissäni nyrkkiä puistin, jäljissään sekä pyys: älä koske, anna ne olla, säälihän raukkoja, veljyt, oi, minun tähteni sääli! Näin hän pyysi, ja kun näki ettei auttanut pyyntö, huusi hän, läiskytti kämmeniään ja ne peljätti poies. Nähkääs, kuin toki hellä hän on! Tulin kerran ma kotiin, kohtasin tuttavan portaillamme ja tein hyvän päivän. Vastannutpa ei tuo, syvemmallen vaan hatun otsaan painoi, peittäen kyyneltään, sekä matkahan läksi. Syyn hyvin ymmärsin; ja nyt siskoa kiusasin kahden: sisko, ma sulhosi näin epätoivossa lähtevän täältä; miks olet murtanut raukan? Näinpä hän vastasi vaimen: liian vanhako lien valikoimaan, pakkoko ottaa kiittäen ensimmäinen, vaikk' en lempisi lainkaan? Nauraen lausui näin tuo hellä, mi lintuja sääli. Sanokaa nyt, mikä julmempaa: noin ampua lintu, vai sydän-parkaan ampua nuoli, ja hyljätä sitten?»

Lausui näin. Mut ystävä rannan kallistunutta torppaa katsoi ja vanhaa muisteli nyt kalamiestä, jonka jo lapsuudestaan siellä oli liikkuvan nähnyt. Häntä hän muisteli nyt, sisareltaan tutkasi, lausui: »Vieläkö vanhus tuo eloss' on, venossaanko hän nähdään lammella viel' yhä aamusta varhain ja illalla myöhään? Täältä useasti ma silmäilin hänen teitähän, juoksin vastahan, katsoin saalistaan, luvut unhotin, leikit, onginnasta kun hän, ulapasta ja tuulista kertoi.»

Hälleen vastasi näin vesisilmin lempeä sisko: »Pois iäks muuttanut on hän, päiviä, viikkoja sitten rannalla tyhjä on mökki ja kaipaa haltiatansa. Jos hänen lähdestään sanan muutaman kertoa voisin! Kuin mitä outoa aavistain, tupanamme hän usein talvella istautui, takan ääressä poltti ja haastoi mennehen vuoden saaliistaan sekä ens' kevähästä. Näihin asti, hän naureli, painaen peukalon piippuun, onkehen ol' enimmäkseen turvaunut kesäkaudet; nyt tekis verkkoja hän, muka, tuottais siimat ja koukut kaupungista ja alkaisi oikein nyt kalastella. Näin tuon vanhuksen tuvassamme ma haastavan kuulin. Saa kevät, hank' alenee; purot metsässä pauhata alkaa, karvaa muuttavi järven jää, jopa välkkyvin juovin aukee salmien suut, vesilintujen ääniä kuuluu. Oiti nyt nähdähän vanhuskin. Yhä kauemmas saattaa kulkea hän, joka kerta kun uudestaan hänet nähdään, kunnes kaikki on esteet pois, ja hän taas keveästi kiertävi ruuhellaan salot, niemet, taas vihannoivat. Silloin—ilta on, yksin rantaa käyn, tavallista loitommaks mua viehtää koivujen tuoksu ja kukkain— arvaamatta ma saavun näin hänen mökkinsä luokse. Vaan kun venheen siinä mä näin telapuilla ja verkot puikoillaan, sekä arvelin ett' oli hän kotosalla, tervehdyukseksi tahdoin vain sanan lempeän hälle lausua, ennen kuin menin pois.—Näin mökkiin astuin. Yksin siellä oli hän, makas oljillaan tyvenesti; silmä on raukeamp' entistään, valemampi on poski, kalman karva jo kylmä on kasvoillaan, kuten näytti. Hiljaa vuoteeltaan toki, kun tulini, nosti hän päätään, tervehti murheisesti, nousi ja tilkkasen vettä pyys janohonsa. Ma lähtehen luo heti kiidätin kiulun, noudin vettä ja juodakseen ukon kuolevan annoin. Kun oli juonut, ja huuliltaan vein astian hiljaa, käteheni nyt käsin värjyvin tarttui hän sekä lausui: auk' ovi pankaa lähteissänne, ett' illan ma ilmaa henkiä saan, sekä kuollessain salon nähdä ja aallot. Voinut en lähteä pois, en jättää hänt' avutonna puutteeseen, vaikk' en tosin paljoa saattanut auttaa, vaan oven aukaisin ma ja taas ukon vierehen astuin. Ilma se virtasi huoneeseen, iloll' äänteli lokki rannalla leijaillen, kuvatyyn' oli lahti ja renkaiks rikkui vain, kun luodolla leikkiä löi kalaparvet. Lie hymy ollut, mi kirkasti nyt nuo riutuvat kasvot, riemun lie säde ollut, tai vain näyttikö siltä, koska jo hetken pääst' oli sammunut silmä ja rintaan painunut pää, elo lähtenyt riemuineen, suruineensa. Pois sydän kourassa lähdin ja jäljessään oven suljin, enkä ma ennen tohtinut kuin kodin kohdalla vasta seisaita, rukoellen vainajan sielulle rauhaa. Kammona koommin mulle tok' ei ole kuoleva vanhus, vaan kuin muisto, mi mieleen jää, kesäiltasin kauan järveä katseltuain, yön puoleen, tuuli kun tyyntyy, aurinko sammuvi, aallot, riehuntaan väsyneinä, hiljeten laskeuvat sekä viihtyvät peiliksi vihdoin.» Näinpä hän vanhan tuon kalamiehen lähdestä kertoi. Saavuttiin ilovalkea-kunnaallen, joka seudull' on kesän suurena juhlan mielusa yhtymäpaikka ollut jo vanhastaan; ilon sinne vallaton poika, sinnepä nuor' mies ylpeillen sekä, rinnassa lempi, tyttökin riensi, ja sinne se vanhuskin sopeistansa kaukaa laaksosta katsoo, kuin tulet syttyvät yössä, riemusat niin kuin muistotkin oman yöllisen mielen. Tyhjänä kunnas viel' oli, vain somerharjalta sieltä ilmaan honkia nous hatalatvoja, kärvetyneitä; sinnepä sittenkin nämä nuoret rientävät rinteiden mutkaista polkua myöten, ja koht' ovat huipulla harjun.

Vaihtelevampi ja laajempi on näkö sieltä: nyt silmään loppumaton ala metsiä, järviä, peltoja aukee, illan himmeiseen rusko-hohteeseen puettuina. Kulkija-parvia haamottaa. Välist' oksien joskus kiiluu liina ja pois tytön rientävän kanssa eteneepi, sen sijan kun värin muuttelevin taas täyttävi toinen. Tyyntä on, henkäyst' ei edes. Karjojen kelloja, hellää lemme laulelmaa, johon vastaus soi salotieltä, kuuluu laaksosta vain, katovaisiin äänihin joskus paimen helkyttää säveleen, min kertovi kaiku.

Ystävällensäpä ihmeissään nyt lausui vieras: »August, nyt tutump' oot sinä mulle kuin olit koskaan, nyt sinut ymmärrän ma ja tunnen sun periluontees. Tuossa sen kirjan näen, min kirkkailta lehdistä varmaan kaiken luit mitä kerroit, kun hämärässä sa istuit mun sekä siskoni kanssa, ja haaveiltiin läpi illat. Ihmis-onnen sa täällä opit, rakkauden, ilon, rauhan, täällä unelmissasi näit nuo kirkkahat, lempeät

henget, suodut luomahan täällä jo maassakin taivahan meille. Kuuntelehan, sävel laulujen, voipunut huokaus kaiun, lintujen äänet ilmassa, metsissä, eikö se kaikki enkelien ole laps'ian tuttujen vinoa kieltä? Oi, ne nyt selvään näen! Rusopilvillä leijuvat illan, säihkyvät auringon säteheensäkin, tuikkivat joskus silmistä kukkain, järvellä päilyvät, ilmassa soivat; näitähän tarkoitit sa ja nää teit rakkahiks meille?»

Näin hän haasteli. Mut tytön silmässä kynele hiljaa kasvoi ja poskellen kuin kastehelminen vieri. Vaan sala-huokauksin kysäseepi hän: »Mointako haastaa, muillen mointako hän, ei mulle hän ilmase mitään! Ääneti täällä hän käy sekä jylhänä; jos mitä virkkaa, pyssyist' aina hän vain sekä linnunpyynnistä haastaa, metsissä mieluummin toki yksin myrskynä riehuu. Luuli mun lapsekkaaks ehk' ennen, arveli moisen leikkiin luoduks ja nauruun vain; mut paljo jos nauran, itken ma paljon myös, olen puuttehess' ainakin jonkun, jonkun vain, johon vois vakavampana hetkenä luottaa. Metsiss' yksin tääll' useasti ma käyn, useasti näen saman kuin näen nyt, vaan kuink' erilaisena aivan! Kaunis ja suuri on maailma, vaan minust' on kuni kaipuu luonnossa kaikkiall' ois, ja sen äänettömyyttä mä säikyn. Nyt, te kun haastatte, tuntuu kuin sekin haastaen lausuis: tyttöni, näin olin kaunis ja kirkas ma aina, mut tuot' et uskoa tohtinut, vaikkapa joskus siit' unelmoitkin. Jos tulis siskonne! Oi, jos vain kesän ainoan meillä viipyis hän, miten hauskaa ois hänen kanss' ajatusta joskus vaihtaa, mieli kun haaveist' on ylen täysi! Yks sana vain, nimi vain! Se jo mieleinen olis mulle; sitten hänt' ajatella ma koitan. Vaan sanokaatte, onko hän teidän muotoa? kenties kuin sisar veljen?»

»Oi, hän ei yhdenkään ole muotoa», vastasi vieras, »tuskinpa itsensä. Koissa hänt' ennen »hellikki Maijuks» mainittiin, nyt kuuluvi vain »imarreltu Mariia». Hänt' omat suosi ja vieraat myös, ja hän näin pian kasvoi vaativaks, oikkuseksi, mut ain' oli hän rakas meille. Jos mitä tahtoi ja jos sitä pyysi hän lempein katsein, voitu ei kieltää, eiköpä tahdottu, vaikk' olis voitu; taas jos vaati hän korskaillen, toteltiinpa jo miltei, vaikkapa joskus nurkuiltiin, ei tietynä, miksi. Syys oli, näin tuli kaupunkiin hän; kahvit ja tanssit alkoi nyt. Maatyttö jo illassa muuttuvi daamiks. Missä hän käy, on perhoja ympärill' aina, jos astuu askelen hän, tähystellään, kuiskaillaan, myhäellään. Onnistui, näki sen, ja hän onnistui monin verroin. Nyt kävi kerrassaan ikäväksi hän. Tanssija kaunein jos tuli, tai joku luutnantti nuori ja kiiltävä-kaulus, noihinpa joskus saattoi hän helo-katsehen luoda. Jos tuli toinen, jok' ei muka ollut mielehen hälle, ei tämä, vaikk' olis koittanut kuin, sanan alkuhun päässyt, kun nenäll' armon jo hän rypyn häivän hienosen hienon huomasi, ja nurpeissaan sai lähteä harmitteleimaan. Nyt tuli veljenne myös, raju karhunpoikanen Pohjan, vait oli päivän, ja niin sekä ei vaan toisena vastas; viikon päästä jo meillä hän tutuna istui ja kertoi, kertoi teistä ja lapsuus-aiostaan, kodin seuduist' armaista, kaikesta vain, mikä rakkaint' on sydämelle. Milloin pilkoittaa kevät kerronnasta ja milloin näet syys-illan ja lehdet harvenneet, sumut raskaat, ilmassa tähdet valjut ja kummulla kuun veriruskeen. Kaikki on niinkuin luonnossa on, heleämpätä vainen, ihmettä täynnä ja niin kuin valveillas unelmoisit. Näin hänen kertoissaan jopa korska Mariiakkin päätyi kuuntelemaan, ja hän ensin hämmästyi imehdellen, kuin olis silmissään ihan uuden maailman nähnyt. Viel' isosesti hän naurahtaa toki, huoleti päätään viskoen, illan ja toisen, kun parissamme hän kauan haaveiss' istunut on. Vaan turhaan! Toiseksi iltaa hän tuli taas, ja nyt kauempaan, totisempaan istui. Vihdoin oikut ne lähtivät. Joskus jos ihastuikin peittänyt ei ihastustaan hän, tuli kerskahan silmään väliin kynelekin, hyvän yön kun lausui ja lähti. Taas mikä muutos kerrassaan kuin loihtiman kautta! Lempeäks hän tuli ko'issaan, nöyränä, vaatimatonna tanssiin astui, tervehdyksiin säisynä vastas. Suosittu ei ole kenkään, hyljeksitty ei kenkään, kaikk' oli vertaiset, alimmankin kohteliaisuus lempein katsehin palkittiin, katumoiksi ei tullut. Hänt' ilosemmin taas lähestyttiin, liehetys lakkas, nyt rakastettiin hänt', eik' yksin vain ylistetty. Tuon oli kaltainen, koetelkaa hänt' ajatella täynnään vaihtoja vain, nyt yhtenä, toisena toiste! Ehkä hän jää nyt siks, mikä on, kun»—Ystävä naurain keskeyttää hänet: »Tulkaa», lausui, »lähteheh tahdon rannalla nähdä ja juoda taas, kuten ennenki, siitä.» Lausuu näin, alas kummulta käy sekä näyttävi tietä. Lähteellen pian saavutahan. Helotuksessa taivaan täytenä siinä se uhkuu, kirkasna keskellä kukkain, niinkuin rauhaisa ihmissilmä, jot' ei riko myrskyt, värjyy kirkkauttaan sekä huo'untaa elon suonen.

Vaiti sen partaallen he nyt istuvat kaikki ja juovat, katsellen levätessään raukenevaa kesä-iltaa. Sanoja ei löydetä, niit' ei kaivatakaan, ajatuksin nyt sydän liittyy vain sydämeen sekä auvosta täyttyy. Mut kuva vieraan, kas, tytön silmähän lähteheess' astuu. Luullen saavansa näin näkemättä sen muotoa kallist', armasta silmätä, katsoo hän yhä vain varomatta, vierahan kun hymykatseen siin' yhtäkkiä kohtaa. Kainoksi tyttönen käy, sydän, tyynenä sykkivä äsken, säikkyen kouristuu, hän tuntevi kuin veri polttaa poskillaan, ja hän pelvolla huomaa kasvonsa lähteess' alttiiks vierahan katseellen.—Mut lempeä pilvi purpuran-hohtoinen yli kiiltävän lainehen kiittää, kirkkaus liittyvi kirkkauteen, puna haihtuvi punaan; kohta et huomata voi, tytön poskiko, pilvikö hehkuu, haihtuva häivepä vain nyt riemusta kiitollisesta immen seitsentoistiaan kasvoill' ilmeni vielä.

Kukkain keskeltä nous veli armas nyt, sisartansa kutsui hän sekä lausui nauraen, mut vakavasti: »Hanna, ma hetken pääst' ehk' en sitä lausuisi, nyt sen kerron ma kuullakses, ett' auvostain osan saisit. Mun jo Mariia on, ei tuo korskea, pöyhkä Mariia, vaan hyvä, lempeä, kaunis, kaikittain sulosampi, kuin mitä kertoi hän, paremp', armaisemp', ihanampi. Nouse ja riennä ja veljellen kätes huoleti anna,

siskosta siskonen, niin sisar toivoo, niin veli myöskin toivoo, kauan jo ennen toivoi kuin sinut tunti!»

Lausui, ja tuskin ehti hän loppuun. Rannalla äänsi ruohossa sorsa, ja nyt, kivi kourassa, sinne hän hiipi hiljaa lehdikon kautta ja on veden rannalla vihdoin. Vaan kun kättähän nosti ja huudolla säikytti linnun, poikue kullan-keltava päin kahilistoa kaikkos, pelvosta piipattain, hajonneena ja turvatta aivan. Säälien pois kiven laskei hän, kun emän eessä hän huomasi peljäten uivan ja rakkaudesta ylenkatsovan vaaraa, kunnes kaukana järvellä tuo ajelehtiva parvi suojan sai, ja jo huoletti taas emä lentohon lähti. Tuon näki hän sekä ehdolla meni hetkeksi rantaan, linnun vuoksi ja ett'ei lähtehe luon' oljoita häiritse. Pian kääntyi hän toki, tarkkasi kaukaa, tarkkasi, riemastui, sekä saavutti ystävänsä taas.

Vierahan rinnoilla siin' ihanaisena rautess' illan seisoi tyttö ja olkaan tuon nojas kutrasta päätään; mut veli kun tuli luo, hymysuin hän kättähän hälle tarjos ja silmästä auvoisesta nyt kyynelen pyyhkäs. Tulleellen näin selvisi kaikk', ilossansa hän puisti siskon kättä ja ystävänsä myös, mut leikillä lausui: »Nyt mitä virkkaa taatto, kun näin pikasesti me käymme kaikin kihloihin, hänelt' ensinkään kysymättä? Oi, varo, Hanna, ettei yht' äkkiä kihlaus lakkaa.» Leikillä tuon hän lausui, mut levoton sen impi kuuli ja aatteli, kuink' oli pettelevää sydäntänsä niin hevin noutanut, ett' isän armaan unhotti aivan, toiveet unhotti kummankin kodiss' ainian olla, unhotti kaiken muun sekä vierast' aatteli yksin. Kotiin vain haluaa, ei rauhotu, kunnes on kaikki kertonut taatolleen, siten lieventäin sydäntänsä. Seurassa armaitten näin läksi hän huolien matkaan.

Matkaa päästy ei puoliakaan, kun tieltä jo kuului kutsuva ääni, ja huomattiin nyt vanha Susanna. Suuttuneelta hän näytti ja tärkiltä, kun tähystellen rientäen astui päin, esiliinasen hupio käessä, pyyhkien innoissaan hien otsastaan vähän päästä. Vaan kun etsityt löysi ja kun näki kohdalla heidät, astui syrjähän tiest' odotellen. Mut ohimennen hälle nyt leppysisän sanan lausui lempeä tyttö: »Miksikä, vanha Susanna, te itsenne niin väsyttätte, häiritte päivin näin, edes illoinkaan ette huokaa? Bhdimmehän hakematta ja huutamattannekin kotiin.»

Näin hän haasteli, vaan ei vastauks' antanut vanhus, käellähän viittasi vain sekä luokseen tyttöä kutsui, mut näin tulleellen hän syrjässä korvahan kuiskas: »Jestas, mamseli, noin kun viivyttte, vohvelit jäähtyy, paistikin pannussa kärventyy, ja jo arvosa pastor' istuvi näljissään sekä illallistahan vartoo. Mut sanokaahan vain pikimältään, saammeko syksyksi, vai kesällä ehkä jo häät; joko arvons herra on saanut vastauksen, vai vieläkö hän pelon tuskassa värjyy?» Hällepä hiljaa vastasi taas tuo lempeä tyttö: »Älkää, vanha Susanna, mun häitäni vartoko, älkää; niiden viettämiseen kesät ehtii mennä ja syksyt, ehkä ne vihdoin keskeyttää ikipäiviksi talvi.» Lausui ja vanhan näin hän kummastuksihin jätti.

Itse riensi hän toisten luo, heit' ääneti seuras, mieltien, haaveillen, sulo-murheisiin vajonneena. Vaan kun tultihin portailen, hatun päästähän sievään päästää, joutuen tuuheat järjestää kiharansa, armastaan kädest' ottavi, pelvoissaan ihan hiljaa aukaisten oven, astuu huoneeseen isän luokse.

Yksin valvomahan iän, vaivain painosta vanhus uupunut on ja, nyt päätään kallistain nojatuolin pielehen pehmoiseen, juur nukkunut.—Maass' edessänsä piipusta vielä yhä nous savu puoleks sammunehesta. Kaunis on siinä hän nukkuessaan, surutonna ja tyynnä, kaunis niin kuin vanha on, kun lumi peittävi hapsset, huulilt' on puna pois sekä kuihtuen kuivunut poski, mut elo pitkän pitkä ja turvasa, lämmin ja kirkas otsaan uurtehiseen kuin ehtoo luo kajastuksen.

Tyttären poskillen vedet virtasi, kun isän armaan nukkuvan hän näki turvallisena nyt hurskaudessaan, kun siin' aatteli hän, oman maallisen onnensa tähden vanhan untako häiritseis, kenties elon rauhan riistäis häitä ja huolia vain tois harmajan päähän. Lemmityn rinnalla siinä hän polvillaan isän eessä viipyi ja vanhukseen loi silmäns itkevät hetken; vihdoinpa kallistui sekä kosketti lämpimin huulin nukkuvan kättä. Mut kummastuin unen vienosta vanhus valveutui, kysyväisenä katsoi tyttärehensä, katsoi ja synkistyi; tynyn, niinkuin ukkosen uhka, silmäyksen loi vieraaseen. Tuon nähdessä lauhtui leimaus, kyyneleheks suli pois. Sylin aukasi vanhus, riemulla rinnoilleen näin sulki rakkahat nuoret.

LOPPU

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HANNA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the

Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7

and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™ .

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work

on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.